GSO S3 01 (M/P)

ভাৰতীয় সমাজ

তৃতীয় ষাণ্মাসিক

সমাজতত্ত্ব

খণ্ড ঃ ১

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

বিষয় বিশেষজ্ঞ মণ্ডলী

অধ্যাপক জ্যোতিপ্রসাদ শইকীয়া, ডিব্রুগড় বিশ্ববিদ্যালয়
ড ° নির্মালী গোস্বামী, তেজপুৰ কেন্দ্রীয় বিশ্ববিদ্যালয়

সমন্বয়ৰক্ষী ঃ

ডোলা বৰকটকী, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	*অৱিহণা যোগাইছে*	*ভাষান্তৰকাৰী*
১	বিবেক ভূঁঞা, ডি.এ.ভি. মহাবিদ্যালয়, চণ্ডীগড়	গিতাঞ্জলি মেধি
২	গার্গী গায়ন, কৃ কা স ৰা মু বি	দ্বিপাঞ্জলী গোস্বামী
৩, ৭	ড ° উপলা বৰুৱা, কটন বিশ্ববিদ্যালয়	ড০ উপলা বৰুৱা
৪,৫, ৬,	স্তুতিমা বশিষ্ঠ, জি. আই. এম. টি. , তেজপুৰ	গতাঞ্জলি মেধি
৮	প্রীতিমা গগৈ, জে. এন. ইউ.	গিতাঞ্জলি মেধি

সম্পাদনা ঃ

মূল ইংৰাজী সম্পাদনা	**:** চৈবাম হৰিপ্রিয়া, টাটা ইনষ্টিটিউট অৰ ছোচিয়েল চায়েন্সচ, গুৱাহাটী
অসমীয়া ভাষা সম্পাদনা	**:** ড০ স্নিগ্ধা মহন্ত, ধিং মহাবিদ্যালয়, নগাঁও
গাঁথনিক সম্পাদনা	**:** ডোলা বৰকটকী, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রথম প্রকাশ ঃ জুন, ২০১৮

© কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ দ্বাৰা সর্বস্বত্ব সংৰক্ষিত।

This Self Learning Material (SLM) of the Krishna Kanta Handiqui State Open University is made available under a Creative Commons Attribution-Non Commercial-Share Alike 4.0 License (international): http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ দ্বাৰা মুদ্রিত আৰু প্রকাশিত।

এই শিক্ষণ সামগ্রী প্রস্তুতিৰ বাবে আর্থিক অনুদান আগবঢ়োৱা
দূৰ শিক্ষা সংস্থা, বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ ওচৰত বিশ্ববিদ্যালয় কৃতজ্ঞ

Headquarter : Patgaon, Rani Gate, Guwahati - 781017
City Office: Housefed Complex, Dispur, Guwahati-781006; Web: www.kkhsou.in

পাঠ্যবিষয়ৰ পৰিচয় ঃ

স্নাতক মহলাৰ তৃতীয় ষান্মসিকৰ 'ভাৰতীয় সমাজ' শীৰ্ষক পাঠ্যবিষয়টোত ভাৰতীয় সমাজৰ বিভিন্ন দিশ, বিশেষকৈ ইয়াৰ প্ৰধান সামাজিক সংস্থাবোৰৰ ওপৰত আলোকপাত কৰা হৈছে। পাঠ্যবিষয়ত অন্তৰ্ভুক্ত অধ্যায়বোৰক **খণ্ড-১** আৰু **খণ্ড-২** নামৰ দুটা খণ্ডত ভগোৱা হৈছে। প্ৰথম খণ্ডত ৮ টা অধ্যায় আৰু দ্বিতীয় খণ্ডত ৭ টা অধ্যায় অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। **অধ্যায় ১** ত ভাৰতৰ বৈচিত্ৰ্য আৰু এনে বৈচিত্ৰ্য সত্বেও বৰ্তি থকা একতা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। **অধ্যায় ২** ত ভাৰতত অস্তিত্ব থকা সমাজবোৰৰ প্ৰকাৰ বহলাই বৰ্ণনা কৰা হৈছে। ভাৰতীয় সমাজৰ পটভূমিত পৰিয়াল আৰু বিবাহ সংস্থাৰ ব্যাখ্যা হ'ল **অধ্যায় ৩** ৰ বিষয় । **অধ্যায় ৪** -ত ভাৰতৰ স্বজনতা ব্যৱস্থা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। **অধ্যায়-৫** আৰু **অধ্যায় ৬** ত ভাৰতীয় জাতি ব্যৱস্থা, ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য, প্ৰকাৰ আৰু পৰিবৰ্ত্তিত মাত্ৰাৰ আলোচনাক স্থান দিয়া হৈছে। **অধ্যায় ৭** ত ভাৰতৰ জনজাতি সম্প্ৰদায়বোৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। ভাৰতীয় সমাজত নাৰীৰ প্ৰস্থিতি আলোচনা হ'ল **অধ্যায় ৮** ৰ বিষয়। ভাৰতীয় অৰ্থনীতিৰ প্ৰকৃতি আৰু বিৱৰ্তন হ'ল **অধ্যায় ৯** ত আলোচনা কৰা বিষয়। **অধ্যায় ১০** ত ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাৰ বিভিন্ন দিশ ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। গ্ৰাম্য সামাজিক শ্ৰেণী সংৰচনা আৰু ভাৰতৰ ভূমি সংস্কাৰ নীতিৰ ওপৰত বিশেষভাৱে আলোকপাত কৰি **অধ্যায় ১১** ত ভাৰতৰ গ্ৰাম্য জীৱন সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। শিক্ষাৰ্থীসকলক গ্ৰাম্য ক্ষমতা সংৰচনাটো বুজোৱাৰ প্ৰয়াস কৰা **অধ্যায় ১২** ত আলোচিত কেন্দ্ৰীয় বিষয়টো হ'ল গ্ৰাম্য নেতৃত্ব। **অধ্যায় ১৩** ত কেনেদৰে বিভিন্ন প্ৰক্ৰিয়াই ভাৰতৰ সামাজিক পৰিৱৰ্তনলৈ অৱদান আগবঢ়াইছে সেয়া আলোচনা কৰা হৈছে। **অধ্যায় ১৪** আৰু **অধ্যায় ১৫** ত ভাৰতৰ বিভিন্ন সামাজিক সমস্যা আৰু বিষয় আলোচনা কৰা হৈছে।

খণ্ড পৰিচয় ঃ

'ভাৰতীয় সমাজ ' শীৰ্ষক পাঠ্যবিষয়ৰ খণ্ড- **১** ৰ টোৱে শিক্ষাৰ্থীসকলক ভাৰতীয় সমাজ, পৰিয়াল, বিবাহ, স্বজনতা, জাতি আৰু ভাৰতীয় জনজাতি সম্প্ৰদায়বোৰৰ সৈতে পৰিচয় কৰাই দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰিছে। ইয়াত ভাৰতত নাৰীৰ প্ৰস্থিতি সম্পৰ্কেও আলোচনা কৰা হৈছে। অধ্যায় ১ ৰ আলোচনাৰ বিষবস্তু হ'ল ভাৰতৰ একতা আৰু বৈচিত্ৰ্য। এই অধ্যায়ত ভাৰতত দেখা পোৱা বিচিত্ৰতাৰ প্ৰকাৰবোৰ তথা ইমানবোৰ বিচিত্ৰতা থকাৰ পাচতো দেসখনত বৰ্তি থকা একতাৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে। অধ্যায় ২ ৰ আলোচনাত ভাৰতত সহাৱস্থান কৰা তিনিখন সমাজ, ক্ৰমে নগৰীয়া, সমাজ গ্ৰাম্য সমাজ আৰু জনজাতি সমাজৰ ওপৰত আলোকপাত কৰা হৈছে। অধ্যায় ৩ ৰ উদ্দেশ্য হ'ল শিক্ষাৰ্থীসকলক ভাৰতৰ পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে বুজাত সহায় কৰা। অধ্যায়টোত ঘৰ আৰু পিতৃপ্ৰধান পৰিয়াল ব্যৱস্থা আদিৰ দৰে পৰিয়াল তথা বিবাহ সংস্থাৰ সৈতে জড়িত গুৰুত্বপূৰ্ণ ধাৰণা কিছুমানো আলোচনা কৰা হৈছে। অধ্যায় ৪ ৰ আলোচনাৰ বিষয়বস্তু ভাৰতত স্বজনতা ব্যৱস্থা আৰু দেশৰ বিভিন্ন অঞ্চলত থকা এই ব্যৱস্থা তাৰতম্য। ভাৰতীয় জাতি ব্যৱস্থা আৰু ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য হ'ল অধ্যায় ৫ ৰ আলোচনাৰ বিষয়। অধ্যায়টোত যজমানি ব্যৱস্থা আৰু প্ৰতিপত্তিশালী জাতি আদিৰ দৰে কেইটামান গুৰুত্বপূৰ্ণ ধাৰণাৰ অৰ্থও ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। অধ্যায় ৬ ত জাতি ব্যৱস্থাৰ পৰিৱৰ্তিত দিশবোৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। আলোচনা কালত জাতিবাদ আৰু জাতি সংগঠিতকৰণৰ দিশ দুটাৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব দিয়া হৈছে। অধ্যায় ৭ ৰ বিষয়বস্তু হ'ল ভাৰতৰ জনজাতি সম্প্ৰদায়বোৰৰ বিভিন্ন বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ দিশ, এই সম্প্ৰদায়বোৰক লৈ থকা বিভিন্ন দৃষ্টিভংগী আৰু এনে সম্প্ৰদায়বোৰৰ উন্নয়ন। অধ্যায় ৮ ত ইতিহাসৰ বিভিন্ন সময়ৰ ওপৰত আলোকপাত কৰি ভাৰতত নাৰীৰ সামাজিক প্ৰস্থিতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

অধ্যায়বোৰ পঢ়ি গৈ থাকোতে আপোনালোকে কিছুমান পাৰ্শ্বীয় বাকচ দেখিব। তাত সহজে বুজি নোপোৱা অথবা আগতে নপঢ়া কিছুমান শব্দ অথবা সংজ্ঞাৰ ব্যাখ্যা পঢ়িবলৈ পাব। আপোনালোকৰ নিজৰ চিন্তাবোৰ কাৰ্যক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰিব পৰাকৈ অধ্যায়বোৰত কিছুমান অনুশীলনী 'অৰ্ন্তভুক্ত কৰা' হৈছে। পাঠ্য বিষয়বোৰৰ লগতে 'জানি থোৱা ভাল' শিতানত কিছুমান অতিৰিক্ত কিন্তু প্ৰাসংগিক তথ্য/ধাৰণা অৰ্ন্তভূক্ত কৰা হৈছে। প্ৰতিটো শিতানৰ সামৰণিত 'অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ' হিচাপে কিছুমান প্ৰশ্ন দেখিব। আপোনালোকে অধ্যয়নৰ অগ্ৰগতি নিজে পৰীক্ষা কৰি চাব পৰাকৈ এই প্ৰশ্নবোৰ দিয়া হৈছে। শিতানটো পঢ়া শেষ হোৱাৰ লগে লগে প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ কৰি গ'লে আপোনালোক অধিক উপকৃত হ'ব। আপোনাৰ উত্তৰবোৰ পাছত অধ্যায়ৰ একেবাৰে শেষৰফালে থকা 'অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান' শিতানত মিলাই চাব পাৰিব। অধ্যায়বোৰৰ শেষত কেইটিমান 'আৰ্হি প্ৰশ্ন' তুলি দিয়া হৈছে। প্ৰতিটো অধ্যায়ৰ সৈতে জড়িত প্ৰসংগপুথিবোৰৰ নাম দ্বিতীয খণ্ডৰ সামৰণিত দিয়া হৈছে।

বিষয়সূচী

পৃষ্ঠা নং

অধ্যায় ১ ঃ **ভাৰতীয় সমাজ ঃ বৈচিত্র্যৰ মাজত ঐক্য** ৫-২৩

সমাজ আৰু সংস্কৃতি, সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ অর্থ তথা সংজ্ঞা, মহান ভাৰতীয় সমাজ আৰু সংস্কৃতি, ঐক্যৰ অর্থ আৰু ধাৰণা, বৈচিত্র্যৰ অর্থ আৰু ধাৰণা, ভাৰতত বৈচিত্র্যৰ ৰূপ, ভূ ভৌতিক বৈচিত্র্য, গোষ্ঠীভিত্তিক বৈচিত্র্য, ধর্মীয় বৈচিত্র্য, ভাষাভিত্তিক বৈচিত্র্য, বৈচিত্র্যৰ মাজত ঐক্য

অধ্যায় ২ ঃ **ভাৰতীয় সমাজৰ প্রকাৰসমূহ** ২৪-৩৪

চহৰীয়া সমাজ, চহৰৰ শ্রেণীবিভাজন, চহৰীয়া সমাজৰ সমস্যাসমূহ, ভাৰতবর্ষত গ্রাম্য সমাজ, ভাৰতবর্ষৰ গাঁওসমূহৰ প্রকাৰ, গ্রাম্য স্থানীয় স্বায়িত্ব শাসন, স্থানীয় স্বায়িত্বশাসিত পদ্ধতিৰ আসোঁৱাহসমূহ, ভাৰতবর্ষৰ জনজাতীয় সমাজ, জনজাতীয় সমাজৰ প্রতি দৃষ্টিভংগী, ভাৰতীয় সংবিধানৰ পঞ্চম আৰু ষষ্ঠ অনুচ্ছেদৰ গুৰুত্ব, সাৰাংশ

অধ্যায় ৩ ঃ **পৰিয়াল আৰু বিবাহ** ৩৫-৫০

পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ অভিধাৰণা, সংজ্ঞা, পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ সম্পর্ক, সম্পর্কিত অভিধাৰণা, পৰিয়ালৰ প্রকাৰ, প্রাথমিক পৰিয়ালসমূহ, জটিল বা যৌগিক পৰিয়ালসমূহ, পৰিয়াল গঠনৰ আভিত্তি, ভাৰতত পৰিয়াল আৰু বিবাহ,পৰিয়ালৰ কেইটামান গুৰুত্বপূর্ণ উপাদান, আৱাসিক গোট (Household), পুৰুষ প্রাধান্য, লিংগভিত্তিক শ্রমবিভাজন

অধ্যায় ৪ ঃ **স্বজনতা ব্যৱস্থা** ৫১-৭০

স্বজনতা ঃ অর্থ আৰু সংজ্ঞা, স্বজনতাৰ প্রকাৰ আৰু মাত্রা, স্বজনতাৰ ৰীতি আৰু প্রতিষিদ্ধ কার্য, ভাৰতৰ বিভিন্ন ভৌগলিক মণ্ডলত স্বজনতাৰ গাঁথনি আৰু বিন্যাস

অধ্যায় ৫ ঃ **ভাৰতত জাতি** ৭১-৮৫

জাতি ঃ অর্থ আৰু বৈশিষ্ট্য, জাতি আৰু বর্ণ, জাতি আৰু শ্রেণীৰ মাজৰ প্রভেদ, যজমানি ব্যৱস্থা আৰু প্রতিপত্তিশালী জাতি, অনুসূচিত জাতি আৰু তেওঁলোকৰ সমস্যাসমূহ, অস্পৃশ্যতা নির্মূলকৰণ

অধ্যায় ৬ ঃ **জাতিৰ পৰিৱর্তিত ৰূপ** ৮৬-৯৪

জাতিবাদঃ অর্থ আৰু কাৰণ, জাতি আৰু ৰাজনীতিৰ মাজৰ সম্পর্ক, ভোটদানৰ প্রকৃতি, ৰাজনৈতিক অভিজাত, জাতিৰ একত্রীকৰণ

অধ্যায় ৭ ঃ **ভাৰতীয় জনজাতি** ৯৫-১০৫

জনজাতি ঃ সংজ্ঞা আৰু অর্থ, বৈশিষ্ট্য, টি. বি. নায়কৰ মতে জনজাতিৰ বৈশিষ্ট্য, নৃতাত্ত্বিক দৃষ্টিকোণ, ভাৰতীয় সংবিধান আৰু অনুসূচীত জনজাতি, সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য সমূহ, জনজাতি ঃ শ্রেণীবিভাগ আৰু বিস্তৃতি, জনজাতিৰ প্রতি বৃটিছ নীতি, স্বাধীনোত্তৰ কালৰ নীতি

অধ্যায় ৮ ঃ **ভাৰতীয় সমাজত নাৰী** ১০৬-১২২

প্রাচীন ভাৰতৰ নাৰী ঃ বৈদিক, উত্তৰ-বৈদিক আৰু বৌদ্ধ যুগ, মধ্যযুগৰ ভাৰতত নাৰী, সংস্কাৰ আন্দোলন আৰু স্বাধীনতা আন্দোলনৰ সময়ছোৱাত নাৰী, বিভিন্ন যুগৰ লিংগকেন্দ্রিক সম্পর্ক, নাৰী সবলীকৰণ